

Pochod Radeckého

Císař byl starý člověk. Byl to nejstarší císař na světě. Okolo něho chodila smrt, dokola, dokola a kosila, kosila. Celé pole už bylo prázdné a jenom císař jako zapomenuté stříbrné stéblo tu ještě stál a čekal. Jeho jasné a tvrdé oči zíraly už řadu let ztracené do ztracené dálky. Jeho lebka byla holá jako vyklešená poušť. Jeho lícousy byly bílé jako dvojice sněhových křídél. Vrásky v tváři byly spletenou hroust, v níž přebývala desetiletí. Tělo bylo hubené, žádá trochu shrbená. Doma, u sebe chodil drobnými cupitavými kručky. Jakmile však vykročil na ulici, snažil se stehněm dodat pevnosti, kolennům pružnosti, nohám lehkosti, vzpřímní hřbet. Oči naplnil líčenou dobrotou a pravou vlastností očí císařských: zdály se hledět na každého, kdo pohlédl na císaře, a zdravily každého, kdo zdravil jeho. Ve skutečnosti se však tvář kolem nich jen vznášely a mlhaly a oči hleděly rovně před sebe na onu jemnou, tenkou čáru, která je hranicí mezi životem a smrtí, na okraj obzoru, který oči starců stále vidí, i když jej zakrývají domy, lesy nebo hory. Lidé si mysleli, že František Josef ví méně než oni, protože je o tolik let starší než oni. Ale císař možná věděl víc než většina z nich. Viděl, jak slunce v jeho říši zapadá, ale neřikal nic. Věděl, že ještě před jeho západem země. Někdy se tvářil, že nic neví, a měl radost, když mu obšimně objasnňovali věci, které on přesně znal. Neboť císař si s mazaností dětí a starců lihoval v šálení lidí. A těšilo ho, s jakou ješitností dokazují sami sobě, že jsou chytřejší než on. Svou chytrost ukryval do prostoduchosti, neboť se nesluší císaři, aby byl chytřejší jako jeho rádčové. Raději se zdál být prostý než chytřejší. Když šel na hon, věděl dobře, že mu staví zvěř do rány, a ačkoliv by byl mohl složit ještě jiné kusy, zastřelili vždycky jenom ten, který mu vohnal pod ránu. Neboť se nesluší, aby starý císař prohlédl lest a uměl střílet lépe než foť. Když mu vyprávěli nějakou pohádku, dělal, že jí věří. Nesluší se císaři, aby přisíhával někoho při nepravdě. Když se za jeho zády nad ním usmívali, dělal, že o tom neví. Neboť se nesluší, aby císař věděl, že se mu někdo směje, a je i hloupě smát se mu, dokud on to neráčí vzít na vědomí. Když měl horečku a všichni kolem něho se chvěli a jeho osobní lékař mu lhal a tvrdil, že horečku nemá, císař řekl: „Tak je to v pořádku!“, ačkoliv si byl vědom, že horečku má. Císař neuvědomuje lékaře ze lži. Mimoto věděl, že chvíle jeho smrti ještě nenastala. Prožil už mnoho nocí, kdy ho močila horečka, aniž o tom jeho lékaři věděli. Býval totiž někdy nemocen a nikdo

to nezpozoroval. A jindy byl zdrav, ale řekli mu, že je nemocen, i tvářil se, že je. Někdy ho považovali za dobrotnivého, a on byl lhostejný. A jindy zase říkali, že chladný, a jeho bolelo srdce. Žil dosti dlouho, aby věděl, že je bláhově říkat pravdu. Dopřával lidem klam a v trvání svého světa věřil méně než vtipalkové, kteří si v jeho širší říši o něm vyprávěli anekdoty. Ale nesluší se na císaře, aby se měřil s vtipkaři a zkušenými chytřáky. Císař tedy mlčel.

Třebaže se zotavil a osobní lékař byl s jeho pulsem, plicemi a dýcháním spokojen, měl od věrejška rýmu. Ani ho nenapadlo, aby to dal znát. Mohli by mu zabránit, aby si zajel na podzimní manévry při východních hranicích, a on chtěl ještě jednou, třeba jen na den, vidět manévry. Spisy toho jeho zachránce života, jeho jméno už zase zapomněl, mu připomněly Solferino. Války neměl rád (protože věděl, že se prohrávají), ale miloval vojsko, válečnou hru, uniformu, cvičení se zbraní, parády, dešifírky a cvičící kumppane. Občas ho mrzelo, že důstojníci nosí vyšší čepice, než má on sám, a puky a lakýrky a příliš vysoké límce u blůzy. Někteří byli dokonce hladce oholení. Teprve nedávno zahlédl náhodou na ulici takového hladce vyholeného důstojníka od domobrany a jeho srdce se celý den rmoutilo. Ale kdykoli mezi důstojníky přišel on sám, důstojníci si vždycky uvědomili, co je předpis a co je fanfaronství. Na toho či onoho se císař mohl i drsněji rozkřiknout. V armádě se totiž i na císaře sluší všechno, u vojska je dokonce i císař vojákem. Ach! Císař miloval hlaloh polnic, ačkoliv vždy předstíral, že ho zajímá přeskupení vojsk. A ačkoliv věděl, že ho na jeho trůn dosadil sám Bůh, přece jen ho v leckteré slabé chvíli rmoutilo, že není frontovým důstojníkem, a neměl příliš v lásce štábní důstojníky. Pamatoval si, že po bitvě u Solferina na zpáteční cestě křičel „na nedisciplinované řady jako kapral a opět je seřádl. Byl přesvědčen – jenže konupak to může říci! – že deset dobrých kapralů dokáže víc než dvacet panáčků z generálního štábu. Systémalo se mu po manévrech!

I umínil si, že rýmu zatají a nebude pokud možno vyťahovat kapesník. Chtěl, aby to předem nikdo nevěděl, chtěl svým rozhodnutím manévry a celé okolí překvapit. Těšil se, jak si budou zoufat civilní úřady, které neucíní dostatečně policejní opatření. Nebál se. Věděl dobře, že hodina jeho smrti dosud nenaděšla. Polekal všechny. Snažili se ho odradit. Zůstal neoblomný. Jednoho dne vsedl do dvorního vlaku a jel na východ.

Ve vsi Z., vzdálené ne víc než deset mil od ruských hranic, mu připravili obydlí ve starém zámku. Císař by byl raději bydlil v některé chalupě, kde byli ubytováni důstojníci. Už léta mu nedovolili účastnit se skutečného vojenského života. Jen jedinkrát, právě že onoho nešťastného italského polního tažení, spatřil například ve své posteli pravou živou blechu, nikomu se však o tom nezmínil. Neboť byl císařem a císař o hmyzu nemluví. To mluvení měl už tenkrát.

Zavřeli mu v ložnici okna. V noci – císař nemohl spát, ale všichni, kdož ho měli hlídat, kolem něho spali – vylezli císař v dlouhé skládané noční košili z postele a tiše, potichounku, aby nikoho nevybudil, otevřel vysoká úzká okna. Chvilku postál, vdechoval chladný dech podzimní noci a viděl hvězdy na temné modré obloze i rudé táborové ohně vojáků. Kdysi četl o sobě knihu, kde byla věta: „František Josef První není žádný romantik.“ Píší o mně, mysli si stařec, že nejsem romantik. Ale miluji táborové ohně. Chci bych být obyčejným poručíkem a mladý. Nejsem možná nijak romantický, myslí si, ale chtěl bych být mladý. Nemylím-li se, uvažuje císař dál, bylo mi osmnáct, když jsem nastoupil na trůn. „Když jsem nastoupil na trůn“, tato věta připadá císaři velmi opovržlivá, je mu v té chvíli za těžko pokládat se za císaře. Zajisté! Stálo tak psáno v knize, kterou mu s obvyklým uctivým věnováním odevzdali. Není pochybností, je František Josef První! Před jeho oknem se klene nekonečně, sytě modrá hvězdná noc. Plochá a širá je země. Řekli mu, že tato okna vedou na severovýchod. Dívá se tedy naproti do Ruska. Ale hranici samozřejmě rozeznat nelze. A František Josef by v té chvíli rád užíval hranici své říše. Svě říše! Usměje se. Noc je modrá a kulatá, širá a plná hvězd. Císař stojí u okna, hubený a starý, v bílé noční košili a připadá si tuze nepatrný před tvář nesmírné noci.

Poslední z jeho vojáků, kteří možná hlídkují před stany, je mocnější než on. Poslední z jeho vojáků! A on je nejvyšší vojévůde! Každý voják slibil při Bohu všemohoucím věrnost císaři Františku Josefovi. Je Velikentvem z milosti boží a věří v Boha všemohoucího. Za zlatohvězdnou modří oblohy se skrývá všemohoucí – nepředstavitelný! Jsou to jeho hvězdy, které se třpytí tam na nebi, a jeho je nebe, jež se klene nad zemí, a jeden díl země, to jest rakousko-uherskou monarchii, přídělil Františku Josefu Prvnímu. A František Josef První je hubený stařec, stojí u otevřeného okna a bojí se, že ho každým okamžikem strážci přistihnou. Cvrčci cvrkají.

(...)

Čeká ho těžký den. František Josef pohlédl na listek, kde byl poznamenán denní rozvrh, hodina za hodinou. V místě byl pouze řecký kostel. Nejprve bude sloužit mši římskokatolický duchovní, potom řecký. Církevní obřady namáhaly císaře víc než všechno ostatní. Měl pocit, že se musí před Bohem vyzpovídat jako před svým představeným. A on je už starý! Leccos by mu mohli odpustit, myslí si císař. Ale Bůh je ještě starší než já a jeho úrady mně připadají možná stejně nepochopitelné jako ty moje vojákům v armádě! A kam bychom to došli, kdyby každý podřízený chtěl svého představeného kritizovat! Vysokým klenutým oknem vidí císař vycházet boží slunko. Pokřičuje se a poklekne. Od nepaměti vidal císař den co den zrána vycházet slunce. Po celý život vstával skoro ještě před ním, tak jako vstává voják dřív než jeho představený. Znal všechny možné východy slunce, ty ohnivě a radostně letní, ty zamrzlé, pozdní, kalné východy zimní. Už se sice nepamatoval na data, nepamatoval si už jména dnů, měsíců a roků, v nichž na

něho přikvačilo neštěstí či štěstí; ale pamatoval jitra, která zahájila každý důležitý den v jeho životě. A věděl, že ono jitra bylo kalné a to zase jasné. A každé ráno udělal kříž a poklekl, tak jako některé stromy každé ráno rozvírají své listy slunci, ať už jsou to dny, kdy přijde bouře nebo padající sekera či z jara smrtelný mráz, anebo dny plné míru a tepla a života.

Císař vstal. Přišel holič. Každé ráno císař pravidelně nastavoval bradu, holič mu zastříhl lícouy a pečlivě je vykartáčoval. U úsmích bolcel a před nozdrami ho lechtal chladný kov nůžek. Chvillemi musil císař kýchnout. Seděl dnes před malým podlouhlým zrcadlem a sledoval s veselou zvědavostí pohyby hubených holičových rukou. Při každém upadlém vlásku, při každém tahu břitvou a pročištění hřebenem nebo kartáčem holič poodskočil a třesoucími se rty vydechl: „Velikentvo!“ Císař neslyšel to šeptané slovo. Viděl jenom, že se holičovy rty neustále pohybují, neodvážil se zeptat a nakonec si pomyslí, že ten člověk je poněkud nervózní. „Jakpak se jmenujete?“ zeptal se. Holič – měl hodnost kaprála, ač byl teprve půl roku vojákem u domobran, obsluhoval však bezvadně svého plukovníka a těšil se přízni svých představených – poodskočil jediným skokem až ke dveřím, elegantně, jak jeho řemeslo vyžadovalo, ale zároveň vojensky, byl to skok, úklon i strnutí najednou, a císař spokojeně přikývl. „Hartenstein!“ zvolal holič. – „Co tak skáče?“ ptal se František Josef. Ale odpověď nedostal. Kaprál se opět nesměle přiblížil k císaři a chvatným rukama dokončoval své dílo. Kéž by už byl někde daleko a zase v táboře. „Počkejte ještě!“ řekl císař. „Ach, vy jste kaprál! Sloužíte už dlouho?“ – „Půl roku, velikentvo!“ vydechl holič. – „Tak, tak! A už jste kaprál? Za mých časů,“ řekl císař tak, jak by to asi řekl veterán, „to nikdy nešlo tak honem! Jenže vy holt jste fešný voják. Chcete zůstat na vojně?“ – Holič Hartenstein měl ženu a dítě a pěkný krám v Olomouci a pokoušel se už několikrát simulovat kloubový revmatismus, aby ho co nejdřív propustili. Ale císaři nemohl říci ne. „Ano, velikentvo,“ řekl a v témž okamžiku věděl, že si zpackal celý život. – „No, tak dobře! Jste šikovatelem. Ale nebuďte tak nervózní!“

(Přeložila Jitka Fučíková)

joň lesník
defilírka slavnostní pochod při přehlídce
kumpanie zastaralé vojenská jednotka
v síle roty
kaprál zastaralé desátník

142